

Внесок українців

1882-1967 Давид Бурлюк

у науку та культуру Росії очима філателіста

Любомир Пиріг
доктор мед. наук,
академік НАМН України,
член-кореспондент
НАН України,
професор кафедри нефрології
Національної медичної академії
післядипломної освіти
ім. П.Л. Шупика,
м. Київ

Людність земель Північно-Східної Європи, до того як визначилася в складі великого Московського князівства під владою **Івана Грозного** та Російської імперії, починаючи від **Петра I, Катерини II**, духовно, культурно формувалася завдяки писемності та духовності Київської Русі, а після її розчленування — завдяки творчості особистостей окремих її колишніх князівств, земель.

З України на північний схід поширилося християнство, церковно-слов'янська мова, перекладна релігійна література, будівництво церков, монастирів. У спорудженні численних храмів брали участь майстри з України, зокрема з Галичини. Навіть на початку XVI ст. "*В Московській державі не було жодної централізованої освіти, тут панував церковний фанатизм, ворожість до науки, впертий застій, моральне здичавіння й озлоблення...*" (**О. Пипін**). Україна в XVII-XVIII ст. була європейським краєм і своєрідною кузницею кадрів для слов'янських країн (мережа середніх навчальних закладів, Києво-Могилянська академія). Сотні українців здобували освіту в університетах Західної Європи.

Відображення зародження і розвитку української писемності, освіти, науки України, починаючи з епохи Київської Русі у філателії висвітлено нами у відповідній статті з представленням філателістичного матеріалу ("Світогляд", 2009, №5).

Йдеться про **Володимира Великого (Святого), Ярослава Мудрого, Митрополита Іларіона, Агапіта Печерського, Володимира Мономаха, Нестора Літописця, Феодосія і Антонія Печерських**, пам'ять про яких вшанована Поштою України. Що й Росія визнає їх історичну роль, свідчать поштові випуски, присвячені **Несторові Літописцю** (Пошта СРСР, РФ), **Ярославові Мудрому, Володимирові Мономаху** (Пошта РФ). Широко відзначила Пошта СРСР створене на українській землі "Слово о полку Ігоревім". Із освітян України, плоди творчої діяльності яких мали значення і для Росії, згадано в попередній статті про **Мелетія Смотрицького** (1572/79 — 1633) — автора першої серед східно- та південно-слов'янських мов граматики "Граматики словенської" (1619), про **Дмитра Туптала-Ростовського** (1651-1709), якого 1701 року Петро I призначив митрополитом у Тобольську.

Велику роль у підвищенні освіти росіян зіграв Київський колегіум (1632), створена на його базі 1701-го року Києво-Могилянська академія, в якій до виїзду на навчання до Німеччини здобував освіту **М. Ломоносов**. Один зі спудеїв Академії **Симеон Полоцький** (1629-1680) створив проект Слов'яно-Греко-Латинської Академії в Москві. А одним із перших президентів Російської академії наук, створеної 1724 року, був із 1745 року після навчання за кордоном (Німеччина, Франція, Італія) майбутній останній гетьман України **Кирило Розумовський** (1728-1803).

Українці відіграли важливу роль у розвитку російської науки XIX ст.: **М. Максимович, О. Бодяньський, М. Маркевич, П. Куліш, М. Гулак, М. Костомаров, М. Номис, С. Пономарьов, В. Антонович, О. Потебня, Ф. Вовк, Д. Яворницький.**

Більший внесок вони зробили в українське письменство, в українську культуру, гуманітарні галузі науки. Тому на поштових випусках СРСР зрідка під їхніми портретами значилося (частіше російською мовою) "російський і український вчений" або "письменник". Науковців позагуманітарної сфери вважали російськими вченими не тільки в Росії, але й у світі: **Ю. Венелін, С. Подолинський, Г. Вороний, М. Остроградський, О. Засядько, М. Кибальчич, В. Каразін, Г. Седов, Ю. Лисянський, В. Вернадський, С. Тимошенко.** Українського походження були вчені **К. Цюлковський, С. Ковалевська, К. Ушинський, М. Пржевальський, М. Миклухо-Маклай.** Сферу їхньої наукової діяльності, присвячений їм філателістичний матеріал викладено у відповідній статті ("Світогляд", 2011, №1)

У 2010 р. Пошта України блоком поштових марок вшанувала 125-річчя Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут". Його засновник і перший директор (1885-1898), один із засновників і директор (1898-1902) Київського політехнічного інституту **В. Кирпичов** (1845-1913) — росіянин, народився в Росії, але в "УРЕ" значиться як "російський і український вчений в галузі механіки і опору матеріалів". У Харківському інституті працював і росіянин, уродженець Росії **П. Копняєв** (1867-1932) — "український радянський вчений" ("УРЕ").

У 1994 р. Пошта РФ вшанувала 100-річчя народження **П. Капиці**, лауреата

Нобелівської премії в галузі фізики, який працював у Лондоні і від 1934 р. в Москві. Народився він у Кронштадті, де проходив військову службу його батько Леонід Капиця, українець-волиняк. Мати його — Ольга Стебницька, предки якої також походили з Волині. Учений-нобеліант відзначався твердістю характеру в протидії більшовицькій несправедливості, за що зазнав переслідувань і допущений був до науково-творчої діяльності після смерті Сталіна і Берії.

Представлення науковців XX ст. засобами філателії найчастіше супроводжувалося надписами "советский ученый". Серед них багато українців, але формально їхні наукові здобутки були внеском у "радянську науку", яка у світі ототожнювалася з російською наукою ("Світогляд", 2011, №6).

Великий внесок у медичну науку Росії українців, вшанованих у філателії ("Світогляд", 2009, №2): **Д. Самойлович-Амбодик, Ф. Політковський** (XVIII ст.), **І. Мечников, Г. Мінх, Д. Заболотний, П. Наранович, М. Гамалія, М. Скліфосовський** (XIX ст.) та інші. Видатний вчений, один із основоположників нейрохірургії **М. Бурденко** (1876-1946), народився і працював у Росії. У своїх автобіографічних нотатках зазначав, що його "дід — нащадок черкасів — так називали українців, які в кінці XVIII ст. появились на Дону і Дінці після ліквідації Запорозької Січі... Дід мені говорив, що його батько і дід любили повторювати: — Ми — черкаси, із земель Запорозжя!!!".

У розвитку авіації в Росії зробили внесок українці **Л. Мацієвич, І. Сікорський** ("Світогляд", 2009, №3).

Під російським імперським гнітом, починаючи з підкорення української церкви Московському патріархатові у XVII ст., у XVIII ст. — вилучення з України літературних пам'яток, заборони української мови, закріпленої Валуєвським та Емським указами в XIX ст., літературна творчість рідною мовою набула підпільно-нелегального характеру, вважалася малоцінною, що було найважливішою передумовою російськомовної літературної творчості українців, зокрема **М. Гоголя.**

Широкий спектр філателістичної гоголіани нами викладено свого часу ("Пам'ятки України", 2009, №2), але після цього до 200-річчя з дня народження видатного письменника з'явився ще блок марок Пошти України (2009) з його портретом і сценою до "Ночі перед Різдом". Пошта РФ випустила блоки із зображенням на марках сцен із "Ревизора", "Мертвях

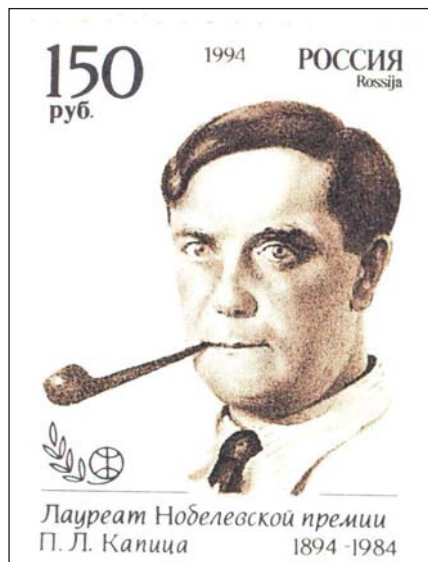
душ", "Шинели", "Тараса Бульби" (2009) та з портретом письменника, створеного 1840 року **Ф. Моллером** (2010).

Ніхто не заперечує, що **М. Гоголь** був українцем. Літературознавці сперечаються чи він письменник "російський", чи "російський і український", чи "український", який писав російською мовою.

Є. Гребінка (1812-1848) загально-визнаний як український письменник, але на конверті СРСР 1986 р. двомовний підпис під його портретом — "український і російський письменник".

Сучасником **М. Гоголя** був найбільше відомий як автор тлумачного словника російської мови **В. Даль** — Козак **Луганський** (1801-1872). Відзначився він як автор досліджень з української етнографії, літературних творів з відтворенням українських звичаїв, народного побуту, як друг і перекладач **Г. Квітки-Основ'яненка**, приятель **Є. Гребінки, Т. Шевченка.** Присвячені йому філателістичні випуски згадано нами у представленні його як лікаря. **В. Даль** — один із нащадків іноземців, які за різних обставин оселилися на українській землі і за сприятливої для України історичної долі могли збагачувати українську науку і культуру.

"Русский поэт и драматург **В. Капнист**. 1758-1823" — на марці СРСР 1958 го і конв. 1988, 2008 рр. народився і помер в с. Обухівка Миргородського повіту. **І. Франко** написав про нього: "Українець Капнист у своїй "Ябеде" дав перший у Росії приклад сміливої політичної сатири і був попередником геніального Гоголя". Відомо, що у 1791 р. **В. Капнист** вів переговори в Пруссії про можливість підтримки українського повстання проти Росії.

Володимир Короленко (1853, Житомир — 1921, Полтава) — нащадок козацької старшини Королів Миргородського полку. Йому, "видающомуся руському писателю-демократу" присвячена поштова марка СРСР (портрет за фотографією 1910 р.). Підпис із портретом на немарков. конв. 1996 р. (пам'яток. штемпель — Полтава, 25.12.1996) свідчить, що **В. Короленко** "видатний український письменник", а конверт 2003 р. (штемп. 27.07.2003, Житомир, Полтава), що він "класик російської літератури, українця". Пам'ятник-погруддя **В. Короленкові** в Житомирі зображено на конв. 1979, 1984 рр. На конв. 1966 р. — будинок гімназії в м. Рівне, в якій навчався В. Короленко. Його іменем названо будинок-музей у Джанхоті (Краснодарський край, конв. 1971, 1978), Полтавський літературно-меморіальний музей (конв. 1984), бібліотеки в Харкові (конв. 1986), в Чернігові (конв. 2002).

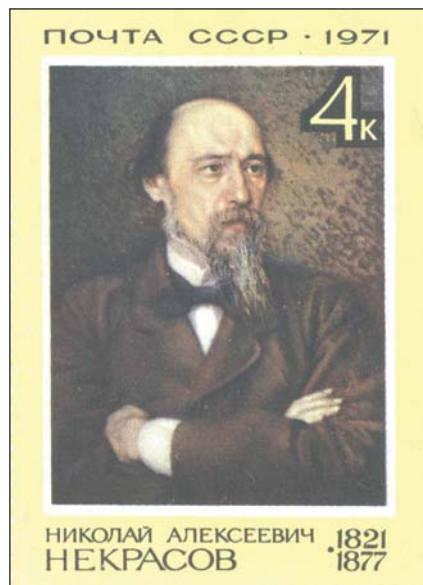
"Русский писатель **С.М. Степняк-Кравчинский**", 1851, Новий Стародуб Кіровоградської обл. — 1895, Лондон (конв. 1976) був активним революційним діячем, одним із організаторів партії "Земля і воля" (С. Петербург, 1878), через що змушений був емігрувати.

"Советский писатель **В. Ян**, (1875, Київ — 1954, Звенигород Московської обл., конв. 1974), автор популярних історичних повістей, син Григорія Янчевецького із Кременця і матері Варвари із с. Чернечі Полтавської губ.

Прозаїк-гуморист, драматург і театральний критик **Аркадій Аверченко** (1881, Севастополь — 1925, Прага; листівка Пошти РФ, 2006) писав винайшов російською мовою, не сприйняв більшовицької влади. Навчався в Севастополі, працював у Харкові. Після еміграції (1920) твори видавалися в Україні в українських перекладах.

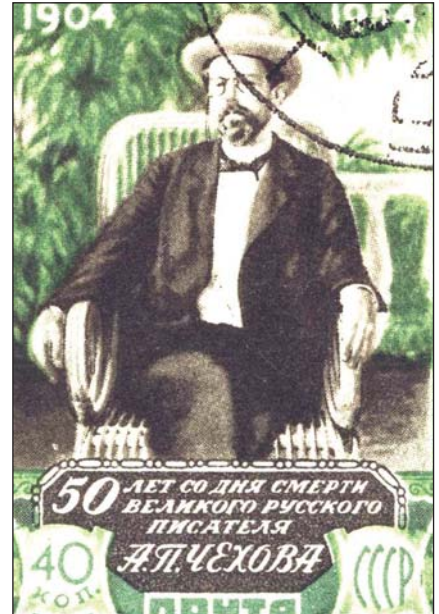
Максиміліан Волошин (1877, Київ — 1932, Коктебель, Крим; конв. України, листівка РФ, 2002) поет, художник, філософ. У своїй автобіографії писав "Моя родове ім'я **Кириченко-Волошин**, і йде воно із **Запоріжжя**". На конв. 1980 р. будинок М. Волошина в Планерському (назва Коктебеля в радянські роки).

Надто глибоко в часі (XVII-XVIII ст.) сягають українські корені **Л. Толстого** (**О. Відоменко** "Літ. Україна", 04.06.1998), щоб присвятити великому російському письменникові філателістичний огляд. Ближче за часом і певніше на підставі численних публікацій підтверджують українське походження письменника **Федора Достоєвського** (1821-1881; марка Болгарії 1956 р., СРСР, 1971, штемп. Москва, Ленінград, 11.11.1971; конв. 1990). У XVII-XVIII ст. відомі Достоєвські як релігійні діячі Волинського Полісся, Києва, Поділля. Чому дід Федора Достоєвського своє ім'я підписував по-українському — Андрій, батько письменника — Михайло (після 1812 р. — "Михаил") можна пізнати зі статей **К. Марценюка** ("Україна", 1972, №78), **Б. Берекети** ("Голос України", 23.01.1992), **В. Гараніна** ("Літературна Україна", 21.02.2002), **Л. Кореневича** ("Літературна Україна", 07.02.2002), **В. Мельника** ("Україна молода", 11.04.2009).

Микола Некрасов (1821, Немирів, Вінницької обл. — 1878, Москва) був сином українки **О. Закреської** (1800-1841) та російського офіцера **О. Некрасова**, який відбував військову службу на Поділлі до 1824 року. Про глибоке почуття поета до матері свідчить його поезія "Мать" зі словами: "О мать моя, подвигнут я тобою! // Во мне спасла живую душу ты!". Матері поета присвячена велика стаття **О. Лупія**

("Літературна Україна", 30.11.1971). Чи не завдяки матері **М. Некрасов** зберіг сентименти до України, що проявилось його присутністю на похороні **Т. Шевченка** (разом з **Ф. Достоєвським**), у вірші "На смерть Шевченка". Виступаючи експертом у справі видання творів Поета, **М. Некрасов** писав: "Шевченко був поет глибоко і виключно національний... Завдяки його поезії було зображене народне життя рідної йому України...".

Філателія відзначила **М. Некрасова** зображенням його портрета, створеного **І. Крамським**, на двох марках 1946, марці 1971 рр., конверті 1971 р. (штемп. Немирів, Москва, Ярославль, 10.12.1971). У Вінницькій обл. у 1946 р. с. Юзвин на честь поета перейменовано на Некрасово.

Генеалогія **Антона Чехова** (1860-1904) детально викладена в статті **В. Бебика** ("Голос України", 04.06.2011), доповнена статтями **В. Шевченка** ("Літературна Україна", 25.11.1999), **Тетяни Костенко** ("Високий замок", 11.08.2004), **В. Соколова** ("Урядовий кур'єр", 05.01.2002). Видатний письменник, драматург, онук малоросів-кріпаків **Єгора Чехова** із с. Вовча Балка і **Єфросинії Шемко** із с. Зайцівка на Харківщині, які після викупу з кріпацтва придбали хату в Таганрозі. Пізніше тут від малоросів **Павла Чехова** і **Євгенії Морозової** народився **А.П. Чехов**. У 1888 р. **А.П. Чехов** в одному з листів писав: "Мать и батька, как дети, мечтают о своей Хохландии", а в 1902 р. під час розмови з Горьким і Лазаревським казав: "Я настоящий малоросс, я в детстве не говорил иначе, как по малороссийски". **А.П. Чехов** завжди з великим задоволенням і з радістю відвідував Україну, активно цікавився

культурою України, спілкувався з її діячами.

Вперше з портретом Чехова з'явилися дві поштові марки 1940 року, пізніше — у 1954, 1960 роках. У 2010 р. Пошта Росії видала блок і конверт з портретом письменника і блок зі сценами з його творів "Дама з собачкою", "Чайка", "Дім з мезоніном" (на полі блоку — портрет). Портрети його на конв. 1990 р. (штемп. — "К 100-летию пребывания А.П. Чехова на Сахалине. Южно-Сахалинск, 23.07.1990"), листівці 1984 р. (штемп. — "125 лет со дня рождения А.П. Чехова, Таганрог, 29.01.1985"). Штемпелем відзначено було 100-річчя — Ленінград, 29.01.1960. Пам'ятник Чехова в Ялті (скульптор **Г. Мотовилов**, арх. **Л. Поляков**) на конв. 1956, 1984, 2003 рр., на листівках 1976, 1984 рр., в Таганрозі — на листівці РФ 2011 р. Будинок-музей Чехова в Ялті — на 4-х листівках і 4-х конвертах, відзначено його пам'ятковими штемпелями 09.04.1996 р. (75-річчя) та 29.10.2010 року. На конв. 1957-го і листівці 1991-го років — дача А.П. Чехова в Гурзуфі. Про повагу до імені Чехова свідчить присвоєння його імені Будинкові творчості письменників у Ялті (конв. 1973), Російському драматичному театрові в Самарканді (конв. 1982).

Генеалогічно пов'язаний з українськими предками **М. Шолохов** (1905-1984), що було відомо нашому письменникові **О. Гончару**, в щоденнику якого є такий запис: "Дзвонить Шолохов... з Москви. Тричі повторив (українською мовою). "Олесь, рідний..., дорогий мій... Я тебе люблю...". І слово у вимові українській звучало зовсім природно. Можже, він чув його в дитинстві з уст матері". Філателія вшанувала ім'я видатного письменника 3-ма поштовими марками 1985-го, маркою 1990-го р., двома конвертами 1985 року.

"Я — дідом козак, // Другим — січовик..." — писав **Володимир Маяковський** (1893, Багдаді, Грузія — 1930, Москва). Його прадід по матері Олекса Павленко народився на Харківщині, був козаком Запорозької Січі. Дід Степан Маяковський був осавулом Запорозької Січі. В. Маяковський був активним прихильником "червоної ідеології". І чи не завдяки цьому був масовий випуск присвяченої йому філателістичної продукції свого часу. А чи не розчарування в цій ідеології, реалізації її (!) призвело його до самотубства?... Від 1940 до 1963 року Пошта СРСР видала 9 марок і від 1964 до 1981 — 3 конверти з портретами **В. Маяковського**. Фігура Маяковського — на марці РФ (2000), присвяченій "Окнам Роста". У 50-60-их роках по одній мар-

ці з портретами Маяковського видали поштові відомства Угорщини, Румунії і 3 марки — Чехословаччини. Пам'ятник поетові в Москві — на марці 1959 р. і конвертах 1964, 1975 рр. Станція його імені Московського метрополітену — на 2-х марках і 2-х конвертах, театр у Москві його імені — на одній марці і 2 конвертах. У Грузії є (був ?) його імені населений пункт (конв. 1962, 1990), в Омську і Новосибірську — кінотеатри (конв. 1974, 1975), у Москві та Омську — площі (конв. 1957, 1966), вулиця в Ужгороді (листівка 1979). На конв. 1969 р. — будинок в Євпаторії, в якому він жив. Цитати з його віршів відповідно ілюстровані на 2-ох конв. і листівці 1968-1970 рр.

Чи не пам'ять про далеких предків надихнула **В. Маяковського** на вірш "Борг Україні" (1926, перекл. **Л. Первомайського**): "... що ми знаєм про лице

України? // Знать у росіянина не глубока товщ — // Тим, хто поруч пошани мало. // Знають лиш український борець, // Знають іще українське сало. ... Я кажу собі: товаришу москаль // На Україну жартів не скаль".

А. Макаренко (1888, Білопілля, Сумської обл. — 1939, Москва) відомий як педагог і письменник, який з 1920 р. керував закладами для неповнолітніх правопорушників, у 1935-1936 рр. (до від'їзду до Москви) — заступником начальника відділу трудових колоній НКВД УРСР. Писав російською мовою. Присвячено йому дві поштові марки (1962, 1988), 3 конверти (1968, 1978, 1987; штемп. — Суми, 13.03.1978; Білопілля, Київ, Москва, 13.03.1988).

Існує думка, що чернетка твору **М. Островського** "Як гартувалася сталь", який прийнято було разом з трагічною особистістю автора як знаряддя і зброю ідеологічно-червоного виховання в СРСР, була написана українською мовою і тільки після редагування в Москві став російськомовним (**П. Кралюк**). Ідеологія, яку сповідував (?) **М. Островський** (1904, Вілія, Рівненської обл. — 1932, Москва) проголошена на поштовій листівці з портретом письменника, випущеній тут же після його смерті: "Только вперед, только на линию огня, только через трудности к победе и только к победе и никуда иначе. Н. Островский", а також на першому присвяченому йому конверті "Н. Островский — боец, писатель, коммунист". (1964, марка, штемпель - Київ, 29.09.1964). Перша марка, присвячена йому, надійшла в обіг 1954 року. Випуском конвертів з портретом письменника було відзначено 70-річчя від дня народження (1974; штемпель

— Київ, Шепетівка, Сочі, 29.09.1974), 80-річчя (штемпель Рівне, Сочі, 29.09.1984). Пам'ятник **М. Островському** в Шепетівці (скульпт. **І. Ігнашенко** і ін.) біля його музею — на листівці 1983-го, конвертах 1973-го, 1978-го (з російськомовним надруком про 75 років від дня народження), 1981-го років. У м. Сочі, де Островський тривало лікувався, встановлено йому пам'ятник (скульпт. **В. Горевой**, **С. Кубасов**; конв. 1981), створено Дім-музей (конв. 1960). У 1974 р. проведена в Сочі філателістична виставка була присвячена М. Островському.

Василь Єрошенко (1890, Обухівка, Белгородської обл. РФ — 1952, там само) — письменник, тифлопедагог, поліглот (есперанто, англійська, французька, німецька, японська, туркменська мови). Цей сліпий культурний діяч відомий у всьому світі. На конв. СРСР 1989 р. він — "Русский советский писатель и просветитель, есперантист". На конв. України (2003) — "Український письменник, фольклорист, педагог і музикант".

Михайло Зоценко (1895, Полтава — 1958, Москва) — "російський радянський письменник-гуморист" ("УРЕ"); листівка РФ 1994 р. Віддав шану своєму походженню біографічною повістю про Т. Шевченка.

Поетеса **Анна Ахматова** (1889, Одеса — 1966, Підмосков'я) закінчила гімназію в Києві, жила в Ленінграді, зазнала цькування за тематику і стилістику своїх поетичних творів, багато з яких створено під враженнями, винесеними з України. Перекладала поезії **І. Франка**, сучасних українських поетів. Відома поштова листівка СРСР з її портретом (штемпель — 23.06.1989, Одеса, Ленінград). На конверті Пошти України (1999) під портретом значиться і її дівоче прізвище — **А.А. Горенко**.

Корній Чуковський (1882-1969) дитячі і шкільні роки провів в Одесі, в Миколаєві закінчив гімназію. Батько його був єврей **Е. Левензон**, мати — **К. Корнейчукова**. У метриці він значився як **Микола Корнейчук** (Лар. Гуторова, "Укр.молода", 30-31.03.2012). У своєму "Щоденнику" він згадував: "Хто я — єврей, росіянин, українець?". І він став **Корнієм Чуковським** (марка СРСР, 1982). Вивчав літературну творчість Т. Шевченка, брав участь у виданні його творів у російських перекладах.

У 2007 р. Пошта РФ випуском поштового блоку з портретами вшанувала пам'ять поета **Арсенія Тарковського** (1907-1989) та його сина, талановитого кінорежисера **Андрія Тарковського** (1932-1986). Рід Тарковських польського походження, але в Єлиса-

ветграді (Кіровограді) вони були близькими до українського громадсько-культурного руху, особливо, з діячами українського театру "Просвіти", "Громади". Одна із Тарковських Надія була дружиною **І. Карпенка-Карого**, в честь якої хутір українського драматурга, який отримав статус музею, отримав ім'я "Надія". У 1955 р. свою батьківщину і "Надію" відвідав Арсеній, а через 20 років і Андрій. На поштовому блоці — слова **А. Тарковського**: "Не надо мне числа: // Я был, и есть, и буду...". У великій статті, присвяченій Тарковським (**Світлана Орел**, "Дз. тижня", 2007, №24) процитовано такі його слова: "И правда за меня под кривдой умирала...".

Про українців, які збагатили російську музичну культуру і відзначені зособами філателії, частково викладено в нашій статті в журналі "Музика", 2011, №4-6. Згадаю про оригінальний поетично-музичний жанр билинного епосу, створений праукраїнцями. Росія билини привласнила собі. Та й українці забули про них як про власний мистецький витвір, тому що з'явилися народні думи, їхні виконавці - кобзарі, яким також належне віддала філателія. Із діячів музичного мистецтва — українців, які збагачували російську культуру, у статті згадаю **М. Березовського**, **Д. Бортиянського**, "українського і російського оперного співака і композитора" **С. Гулака-Артемівського** (конв. 1987), тісно пов'язаного з Україною **І. Стравінського**.

Дуже багатий філателістичний матеріал присвячений композиторові **П.І. Чайковському** (1840, Воткінськ — 1893, Санкт-Петербург). Його прадід Чайка був сотником Миргородського козацького полку, дід — **Федір Чайка**, вихованець Києво-Могилянської Академії. Батько композитора був військовим полковим лікарем і жив у Вятській губернії, мати — з родини зрусифікованого француза **А. Ассієра**. Відомі 13 поштових марок (перша серія СРСР — 1940 р., 100-річчя від дня народження) і 4 конверти (перший — 1959 р.) з портретом видатного композитора. Деякі з цих марок присвячені міжнародним конкурсам ім. **П.І. Чайковського** (Москва, перший — 1958 року), які відзначалися пам'ятковими штемпелями (Москва, іноді — Клин в Підмосков'ї). Поштовими випусками відзначено і 125-ти річчя, 150-річчя від дня народження композитора (пам'яткові штемпелі — 07.05.1965, 1990 рр., Москва, Ленінград, Воткінськ). Портрети **П. Чайковського** — на поштових марках Румунії (1947), Монголії (1981), Болгарії (1985). Пам'ятник композитору у

Москві зображено на марці 1959 р., на двох конвертах 1955-го, конвертах 1957, 1959, 1991 рр. сцени з популярного балету "Лебедине озеро", до якого він створив музику — на 3 х марках СРСР, марці ФРН (1993), РФ (1993). Дім-музей **П.І. Чайковського** у Воткінську (Удмуртська АРСР) від 1958 до 1990 року — на 6 конвертах, Дім-музей в м. Клин Московської обл. — на 3-х конвертах. На понад 10-ти конвертах — об'єкти ім. П.І. Чайковського (Київська, Московська консерваторії, театр опери і балету в м. Пермь, музичне училище в Сімферополі, альтанка в Естонії, вулиця в Железноводську).

Після першого відвідання України в 24-річному віці (1864, Тростянець) **П.І. Чайковський** відвідував землю своїх предків майже щорічно. Найбільше він був прив'язаний до Кам'янки (Черкащина), де створено Літературно-меморіальний музей О.С. Пуш-

кіна і П.І. Чайковського (конв. України 1997, 1999, немарков. 2012 рр.). У численних його музичних творах звучать мелодії українських народних пісень.

Відомі його два твори на переклади з віршів Т. Шевченка (дует "В огороде возле брода", романс "Вечер" — "Садок вишневий коло хати"). О. Білінський ("Молодь України", 26.05.1989), який представив широке полотно зв'язків Чайковського з Україною (зокрема з **М. Лисенком**), вважає, що під час візитів в Україну народилося майже сто його творів.

Пошта РФ маркою 1999 р. вшанувала пам'ять відомої співачки **Клавдії Шульженко** (1906–1984), якій присвятила конверт і Пошта України (штемпель — Харків, 24.03.2006).

Із театральних діячів Росії — українців найбільш відомий **В. Немирович-Данченко** (1858, Грузія — 1943, Москва). Батько його, українсько-козаського походження, офіцер російської армії із с. Києвичі Новозибківського повіту (тоді — Чернігівщина).

Дві марки СРСР і одна марка РФ з портретом Немировича-Данченка пов'язані з ювілейними датами Московського художнього академічного театру (МХАТ), засновником і режисером якого він був разом із **К. Станіславським**, портрет якого завжди поруч. Він, згідно з інформацією театрознавців, не цурався свого українства, часто навідувався до успадкованої його дружиною **К. Корф** садиби на Донеччині. Тепер це Музей-садиба **В.І. Немировича-Данченка** в с. Нескучному, про що свідчать два конверти Пошти України (2003, 2008) з його портретом і пам'ятковими штемпелями (Велика Новосілка Донецької обл., 01.—10.06.2003 і 23.12.2008). Конверти з

портретами Немировича-Данченка у 2008 р. видали поштові відомства України і Росії.

Про діячів у галузі кіно — українців, відзначених засобами філателії, які працювали в системі російського кінематографу, нами викладено в журналі "Кіно. Театр", 2011, №1. Це — **В. Холодна (Левченко), С. Бондарчук, Г. Чухрай**.

Великий внесок українських митців у російський живопис, у образотворче мистецтво загалом.

Ким була створена ікона Володимирської Божої Матері, зображена на поштових блоках України, Білорусі та Росії до 2000-ліття християнства поруч з "Орантою" із Київського Софійського собору, невідомо. Відомо лише, що це була ікона Вишгородської Божої Матері, яку з-під Києва до майбутньої Росії перевіз в XI ст. Андрій Боголюбський. Зображено цю ікону й на конверті, випущеному до філателістичної виставки "Християнство і культура" (Донецьк, 24.12.1999–10.01.2000).

Російським іконописцем вважається **Андрій Рубльов** (бл. 1360, 1375–1425, 1430). Мистецтвознавці вважають, що його ікони за колористикою, духовною емоційністю персонажів гармоніюють з волинським іконописом того часу, а не з московським. Відомий історик **М. Брайчевський**, мистецтвознавець **Д. Степовик** вважають, що "великий російський іконописець" **А. Рубльов** був українцем із села Рубельки біля Володимира-Волинського. "Учився в Києві, але працювати мусив на чужині...".

Марка, присвячена йому, випущена в СРСР (1961), а його ікони відтворено на марках СРСР 1977 ("Архангел Гавриїл"), 1991 ("Трійця") років та марці РФ 1992 р. ("Спас").

Одним із ректорів Петербурзької академії мистецтв (ПAM) на початку XIX ст. був українець із Чернігівщини, скульптор **Іван Мартос** (1753–1835). Його скульптура "Мінін і Пожарський" стала своєрідним символом російської столиці і зображена на численних поштових марках і конвертах СРСР, РФ. Пошта України у 2004 р. випустила присвячений йому конверт — "Український і російський скульптор".

"Видатний російський художник-портретист, за походженням українець", як вказано в "УРЕ", **Дмитро Левицький** (1735, Київ — 1822, Санкт-Петербург) був сином українського живописця і гравера різцем по міді **Гр. Левицького** (бл. 1697–1769) із с. Маячка на Полтавщині. **Д. Левицький** з 1762 р. в Москві, пізніше — в Петербурзі (з 1770 р. — академік, 1771–1788

— керівник портретного класу в ПAM). У 1984 р. Пошта СРСР випустила конверт з його автопортретом, на марці РФ — інший його автопортрет. Створені ним портрети на марках СРСР 1972 р. (**І. Новиков**), РФ 2010 р. (**Г. Алімова**).

Видатний живописець, портретист, іконописець, мініатюрист, академік ПAM (з 1795 р.) та її радник (з 1802 р.) **Володимир Боровиковський** (1757, Миргород, Полтавської обл. — 1825, Санкт-Петербург) свою творчу діяльність розпочав у рідному краї до переїзду до Петербурга 1788 року, де ним спочатку заопікувався **Д. Левицький**. Портрет **В. Боровиковського** на поштовій марці 1957 р. (худ. **І. Бугаєвський-Благодарний**), він же на конв. Пошти України та у візерунку штемпеля — Миргород, 04.08.2007; на марці РФ 2007 року. Портрети, створені **В. Боровиковським**, на марках СРСР 1958-го (**В. Капніст**), 1972-го (**Г. Державін**), 1982-го (Лопухіна; цей же — на листівці 1956 р.). У візерунку оригінальної марки конверта України — портрет **А. Арсенєвої**, на марці РФ (2007) — портрет сестер **Гагаріних**.

"Російський живописець і педагог", як вказано в "УРЕ", **Антін Лосенко** (1737, Глухів Чернігівської обл. — 1773, Санкт-Петербург) представлений у філателії на поштових марках СРСР 1956, 1972 рр. портретом російського актора **Ф. Волкова**.

Художник **Іван Крамської** (1837, Острогоськ, Північна Слобожанщина — 1887, Санкт-Петербург), нащадок українських міщан, академік ПAM (1869). Воронізьке товариство колекціонерів вшанувало випуском місцевих конвертів 125-річчя від дня його народження (штемпель — Вороніж, 08.06.1962) і 75-річчя з дня смерті (штемпель — Вороніж, 16.04.1962). Його автопортрет на поштовому блоці 1971 р., на листівці 1987 р., портрет, створений **Ф. Васильєвим**, — на блоці 1975 року, репродукція його картини "Христос в пустелі" — на марці РФ 2000 р. Відомий і популярний створений ним 1871 р. портрет **Т. Шевченка**, зображений на численних конвертах і поштовій марці СРСР 1961 р., послужив зображенню портрета Шевченка на марці Чехословаччини (1989). На марці 1958 р. — створений **І. Крамським** портрет **М. Салтикова-Щедрина**, на марці 1971 р. — портрет **М. Некрасова**, на марці 1979 р. — натюрморт "Флокси".

На Вороніжчині в сім'ї українського поміщика народився художник **Микола Ге** (1831–1894). Закінчив гімназію в Києві, ПAM, у якій з 1864 р. був професором. З 1876 р. жив в Україн-

ні (нині хутір ім. Т. Шевченка Бахмацького району на Чернігівщині, де його й поховано). Його портрет, створений **І. Рєпіним**, на марці РФ 2006. Створений М. Ге портрет **О. Герцена** — на марках СРСР 1945, 1957, 1962 рр.; портрет **Л. Толстого** — на марці 1953

р.; пейзаж "Захід сонця на морі в Ліворно" (марка 1981). На марках РФ — картина "Петро Перший допитує царевича Олексія" (2006), "Христос і Пилат" (2000).

Художник **А. Куїнджі** (1841-1910) народився в Маріуполі, навчався в майстерні **І. Айвазовського**, після закінчення ПАМ був її професором, керівником майстерні пейзажного живопису. На конверті 1990 р. під його портретом — двомовний підпис "Російський живописець-пейзажист". Конверт погашувався україномовним штемпелем у Донецьку (25.01.1991). Із численних його українських пейзажів на марках відтворені: "Вечір на Україні" і "Березовий гай".

Художник **М. Ярошенко** (1846, Полтава — 1898, Кисловодськ) вшанований випуском конверта СРСР з його портретом (штемпель — 13.12.1971, Полтава, Кисловодськ), конвертом України (штемпель — Полтава, 14.12.1996). На листівці і 4-х конвертах 70-80-х років ХХ століття зображено будівлю його Дому-музею в Кисловодську. Із його творів на марках відтворено портрети **І. Крамського**, **Д. Менделєєва**, **Г. Успенського** і "Курсистка".

Видатний художник **І. Рєпін** (1844, Чугуїв, Харківська обл. — 1930, Куоккала, з 1948 р. — Рєпіно бл. Петербурга), академік ПАМ, широко представлений у філателії. Його автопортрети 1878, 1899, 1915 рр. на марках СРСР (1944, 1956, 1969), Румунії (1947), Чехословаччини (1979). Картини: "Запо-

рожці" — на 4-х марках 1944 (зубцевий і беззубцевий варіанти), 1956, 1969 рр., "Бурлаки на Волзі" (марки СРСР 1956, 1969 рр., РФ 1997 р.), "Арешт пропагандиста", "Відмова від сповіді" (1969). На поштових марках — репродукції створених ним портретів **В. Серова**, **А. Рубінштейна**, **П. Третьякова**, **В. Полєнова**, **В. Сеченова**, **В. Стасова**, **М. Ге**. У 1888 р. на замовлення НТШ (Львів) він створив на підставі фотографії 1859-1860 рр. численні рази репродукований на філателістичних випусках портрет Т. Шевченка. На картині "Не чекали" (листівка 1956, марка 1969) в інтер'єрі помітні портрети **Т. Шевченка** і **М. Некрасова**. Загалом **І. Рєпін** створив близько 180 картин і етюдів, тематично пов'язаних з Україною, її історією, побутом, близько знайомий був з багатьма українськими художниками. Пам'ятник **І. Рєпіну** (скульпт. **М. Манізер**) в Москві зобра-

жено на марці 1959 р. і двох конвертах (1958, 1983). На конвертах різних років — об'єкти імені Рєпіна (сквер у Москві, Музей-садиба "Пенати", Рєпіно бл. Петербурга).

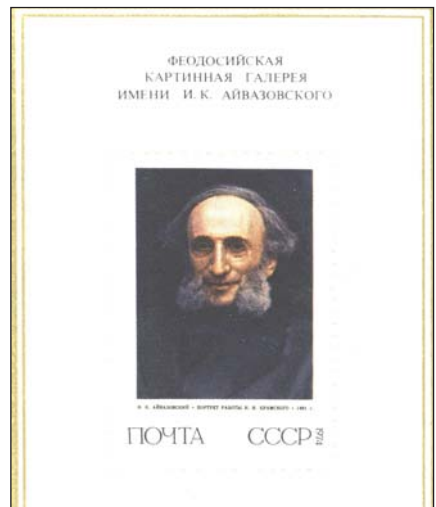
В Україні було відзначено 30-річчя від дня смерті **І. Рєпіна** (конв. Харківського міського товариства колекціонерів із зображенням пам'ятника-погруддя в Чугуєві, штемп. — Харків, 29.09.1960). До 150-річчя від дня на-

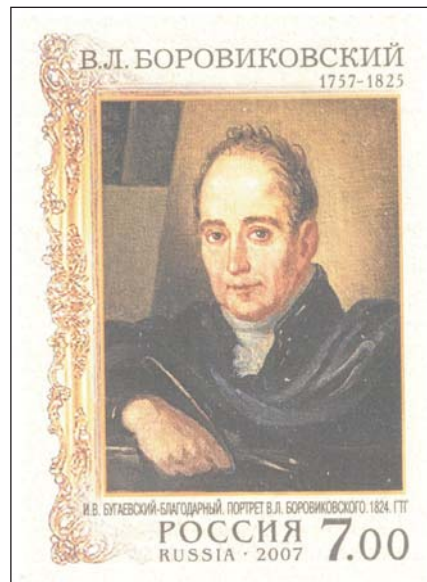
родження на конв. місцевого випуску з відповідною поштовою маркою — штемпель Харків, Чугуїв, 05.08.1994. Цього ж року Пошта України випустила марку з портретом художника (на підстав фотографії 70-х рр.) в поєднанні з фігурою козака (портрет **В. Тарновського**, створений **І. Рєпіним** 1880 р.). На марці Білорусі 1994 р. — "Музей-садиба І. Рєпіна" і портрет невідомої (?) особи, створений художником.

Художники **К. Савицький** (1844-1905), **О. Ківшенко** (1851-1895) відомі як творці українських пейзажів, картин з українського побуту. Першому була присвячена марка (2 варіанти кольору, у формі блоку) 1955 р., конверт (штемпель — 06.06.1969, Таганрог, Пенза). Другому присвячена листівка РФ 2001 р. з репродукціями його картин, зокрема у візерунку оригінальної марки з портретом.

Доля вірмен складалася так, що вони змушені були покидати рідну землю і шукати притулку серед інших народів і серед українців. Відома була вірменська колонія у Львові, де до сьогодні існує Вірменська вулиця. У вихідці із галицьких вірменів і українки у 1817 р. народився у Феодосії син Іван, майбутній видатний художник-мариніст. Після навчання у ПАМ (у 27 років став академіком), студій в Італії повернувся у 1845 р. до рідної йому Феодосії, де прожив до смерті (1900).

Портрет **І. Айвазовського** на марках 1950 р. (худ. **Тиранов**), 1974 р. (**І. Крамської**) і конверті (штемпель — Феодосія, 29.07.1967), на немаркованому конверті України, присвяченому 125-річчю Національної картинної галереї ім. І. Айвазовського (штемпель — 29.07.2005, Феодосія). Будинок Картинної галереї зображено на марці України 2005 р., на п'яти листівках і восьми конвертах СРСР. На одній листівці та п'яти конвертах — фонтан **І. Айвазовського** у Феодосії. Пам'ят-

ник художникові (скульпт. І. Гінцбург) — на конвертах 1974, 1975 рр. і на всіх листівках і конвертах із зображенням будинку Картинної галереї. На конв. 1976 р. — курорт Айвазовське (Алушта).

Репродукції картин **І. Айвазовського** на марках СРСР: "Чекменський бій", "Бурхливе море", "Георгіївський монастир", "Крах корабля", "Вид Одеси в місячну ніч", "Райдуга" (1974), "Чорне море", "Дев'ятий вал" (1950), "Морський берег" (1967); на марках України: "Море. Коктебель", "Вежі на скелі біля Босфору" (2005), на одній із марок Румунії. Марки 1974 р. попарно поєднані текстовими купонами, на одному з яких вказано, що **І. Айвазовський** був членом Петербурзької, Римської, Флорентійської, Штутгартської і Амстердамської академії мистецтв.

Російський художник **В. Тропінін** (1776-1857) у 1804-1823 рр. жив у с. Кукавка на Поділлі, де він створив портрет "Мереживниця" (марка 1967 р.),

портрет П. Булахова (марка РФ 2001 р.) і портрет "Пряля" (листівка 1930 р.). Ще один портрет, який він створив, — на марці РФ 2001 р. Цього ж року і на марці-блоці 1978 р. — автопортрет. 200-річчя від дня його народження відзначено пам'ятковим штепелем — Кам'янець-Подільський, 30.03.1976.

Відзначено у філателії митців-українців 20 ст., яких вважають російськими. **Ігор Грабар** (1871, Будапешт — 1960, Москва), художник, мистецтвознавець, академік АН СРСР, Академії мистецтв СРСР; був директором Третьяковської галереї, Інституту історії мистецтв АН СРСР. З українського (лемківського) роду. Присвячені йому конв. (1971) і марка (1972, "Автопортрет") СРСР, конверт (штемпель — Москва, 26.03.1996). На поштовому блоці СРСР 1974 р. — картина художника "В.І. Ленін біля прямого проводу" (1933).

Батько художника **Казимира Малевича** (1878, Київ — 1935, Ленінград) був поляком, мати — україною. Навчався в Київській рисувальній школі М. Мурашка, викладав у Київському художньому інституті. Його портрет і найвідоміша картина "Чорний квадрат" — на марці РФ 2000 р.

Давид Бурлюк (1882, хут. Семиротишчина Лебединського повіту Харківської губ. — 1967, Нью-Йорк, США) у своїх "Спогадах футуриста" писав: "... народився в Україні... Україна в моїй особі має свого найвірнішого сина. Мій колорит глибоко національний". Поки що у філателії відзначений конвертами 2007 р. РФ ("Отец русского футуризма") і України ("Поет, художник, один з творців українського модернізму початку ХХ ст."; штемп. — Лебедин Сумської обл., 21.06.2007).

По-різному складаються людські долі. Безперечно, можна навести немало прикладів, коли вченим, письменникам, митцям доводилося збагачувати науку, культуру не своїх, а інших народів. У одних випадках це було зумовлено різними обставинами суспільно-політичного характеру, в інших — прагненням творчої самореалізації навіть із втраченою почуття національної ідентичності — усвідомленою чи неусвідомленою. Українцям доводилося реалізовувати свій талант, здібності ще й під багатостолітнім імперським гнітом, під тотальним запереченням, під жорсткою забороною національного самовизнання, з імперським присвоєнням плодів їхньої творчої діяльності.

